

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Siekierki (fragmenty)

Siekierki. Dwór w Siekierkach Wielkich (lata 50-te XX w.). Zbiory Mieczysława Stanisławskiego (fotograf nieznan).

Położenie, nazwa, najdawniejsze ślady życia ludzi

Siekierki – wieś w gminie Kostrzyn, położona ok. 8 km na południowy wschód od Swarzędza nad Koplą, niewielkim strumieniem, prawym dopływem Warty. ...

Niegdyś Siekierzcy posiadali tu rozległą włość, do której należały także Siekierki Małe, nieistniejące dziś Tomaszewice (inaczej Tomaszewo, Tomaszki lub Tomice) i również zanikłe w XVI w. Sułowo.¹ ...

Pierwszy raz odnotowano nazwę wsi w postaci *Sekyrky* w dokumencie z 1387 r., który dotyczy sporu Katarzyny z Siekierką z kmieciem Marcinem (także z Siekierką). W kolejnych dokumentach z XIV wieku Siekierki były zapisywane jako *Szekirky*, *Sekirka*, *Sekirki*, *de Sequirek*, *Magna Sekirky*, *Szyekyrky*, *de Maiori Sekerki*. Określenia „Magna” i „Maiori” oznaczające Siekierki Wielkie pojawiły się ok. 1394 r. ...

Siekierki (Wielkie i Małe) w XV w. graniczyły z Rabowicami, Gowarzewem, Kostrzynem, Sułowem i Paczkowem. Posiadały swój las zwany Gniewczyn, o którym wspomina dokument z 1468 r. ...

¹ Wieś Sułowo (opustoszała) należąca do kapituły poznańskiej została w 1551 r. sprzedana Siekierzeckiemu za zgodą sejmu.

Odnotowano także konflikty graniczne między Siekierkami a Kostrzynem należącym wtedy do zakonu klarysek z Gniezna (1420 r.) oraz Gowarzewem należącym do Chwaliboga i Stanisława (1419 r.).

Obok sporów granicznych miały miejsce konflikty o zajęcie ziemi lub bydła, posagi i spadki, pobicia i zranienie, najazdy na dwory, a nawet zabójstwa. Na przykład ok. 1393/94 Piotr mąż Jachny został zabity przez Mikołaja Siekierkę Białego z Siekierki Małych, a w 1397 Mikołaj Siekierka Sirniak napadł na sołtysa Sułowa, okradł go i zabił.

Właściciele dóbr ziemskich do końca XVIII wieku

Właścicielami i współwłaścicielami majątku, który składał się z kilku części (Siekierki Wielkie, S. Małe, Tomaszków), w czasach od drugiej połowy XIV do XVI wieku byli spokrewnieni ze sobą przedstawiciele drobnej szlachty wywodzący się z rodu Siekierzeckich. ...

Jedni posługiwali się herbem Szachownica (Wczele), inni herbem Topór, a niektórzy herbem Poraj (co nie zostało dostatecznie udokumentowane). Na ławie kolatorskiej z XVI w. stojącej do dzisiaj w kościele, znajdują się płaskorzeźby herbów: Wczele, Łodzia, Prawdzic i Rawicz. ...

Artykuły o dziejach poszczególnych miejscowości są fragmentami obszernego opracowania pt. „Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice do historii powiatu poznańskiego”. Ich autorem jest znawca naszej historii, pan Antoni Kobza.

Dotychczas przedstawiliśmy historię następujących miejscowości: Barcinek, Bogucin, Dębogórę, Garby, Gortatowo, Gruszczyn, Janikowo, Jasin, Karłowice, Katarzynyki, Kobylnica, Kowalskie, Kruszewnia, Łowęcino, Mechowo, Paczkowo, Puszczkowo-Zaborze, Rabowice, Sarbinowo, Sokolniki Gwiazdowskie, Wierzenica, Wierzonka i Zalasewo. Niektóre, przedstawiane wsie znajdują się, co prawda, poza granicami gminy Swarzędz, ale w swej historii posiadały ze Swarzędzem różnorodne powiązania gospodarcze, kulturalne, społeczne i administracyjne. Stąd wliczane są do tak zwanej ziemi swarzędzkiej.

Inni współwłaściciele z poza rodu Siekierzeckich, którzy weszli w posiadanie Siekierki drogą zakupu, dziedziczenia lub małżeństwa to: Trąpczyńscy, Staręscy, Imieleńscy, Zdziechowscy, Wargowscy, Zaworscy, Wydzierzewscy, Łowęcycy, Nojewscy (1514-1580)...

Kolejnym właścicielem Siekierki był zakon jezuitów. Wszedł on w posiadanie majątku przed 1638 r., ale nie wiadomo, w jakich okolicznościach.

Jezuici wystawili opodal kościoła siedzibę o funkcji domu misyjnego, który po kasacji zakonu w 1772 r. przebudowany i rozbudowywany stał się siedzibą kolejnych właścicieli majątku. ...

W XVII wieku zwanym wiekiem wojen, Siekierki podobnie jak cała Rzeczpospolita, wyludniły się na długie lata. W 1662 r. wieś miała 3 domostwa, a po wojnie północnej, w której Wielkopolska przechodziła z rąk do rąk (Rosja, Szwecja, Niemcy) w Siekierkach Wielkich i Małych był tylko jeden zamieszkały dom (1710 r.). ...

Kościół, parafia i duchowni

Kościół p.w. św. Jadwigi (księżnej śląskiej) w Siekierkach Wielkich założono w XIII wieku, nie wcześniej jednak niż po 1267 r., gdyż wówczas Jadwiga Śląska została kanonizowana. Parafia została wydzielona ze starszej rozległej parafii kostrzyńskiej

Siekierki. Pierwszy traktor zakupiony przez Edwarda Stabrowskiego w Siekierkach Wielkich, 1925 r. Na koniu - Leon Gołaski rządcą w majątku; za kierownicą ciągnika - Leon Brodowski. Zbiory Mieczysława Staniszewskiego (fotograf nieznan).

Tyma (wywodzący się z zamożnej rodziny gospodarskiej w Siekierkach Małych) i ks. Kazimierz Borowicz. ...

Kościół parafialny, pierwotnie umiejscowiony był na pagórku w Tomaszkach (Grabina)... Przed 1758 r., w czasach gdy właścicielami Siekierki byli jezuita, kościół się spalił i kolatorzy wybudowali nową świątynię z modrzewiowego drewna (między 1759 a 1762 r.). Nowy Dom Boży stanął jednak w innym (obecnym) miejscu Siekierki, ale jego lokalizacja nie była przypadkowa. ... Nowy kościół będący świątynią jednonawową otrzymał późnobarokowy wystrój wnętrza. Sufit prezbiterium pokryły malowidła przedstawiające ukoronowanie Najświętszej Maryi Panny. ...

Ze starego kościoła uratowano również krucyfiks z XVI w., obraz św. Anny Samotrzczę z XVII w. oraz cenny świecki zabytek z XVI w. w postaci drewnianej renesansowej ławy ze wspomnianymi wyżej płaskorzeźbami herbów ówczesnych kolatorów (opiekunów) kościoła.

Ława poddana renowacji stoi w prezbiterium do dzisiaj (2016 r.). ...

Majątek i jego właściciele w XIX i na początku XX wieku

Brak jest bezpośrednich przekazów na temat losów majątku Siekierki w pierwszej połowie XIX wieku. ... Wiadomo tylko, że właścicielem był Jan Zembruski (przynajmniej od 1793 r.), który oddawał majątek w dzierżawę na trzy lata, a z krótkiej notatki prasowej z 1806 r. można dowiedzieć się w zmarł Józef Szwiszulski dzierżawca wsi Siekierki...

Dobra składały się wówczas z dwóch folwarków i dwóch wsi: Siekierki Wielkich i Małych oraz z karczmy Tulipan. W ogłoszeniu poinformowano też, że już w 1826 r. (w ramach wprowadzanego uwłaszczenia w Prusach) przeprowadzono regulację stosunków i separację ziemi chłopskiej i folwarcznej. ...

...Cena wywoławcza majątku na licytacji wynosiła 28 tys. talarów. Majątek zakupił Fryderyk Wilhelm Lautsch (lub jego żona Regina), który na pocz. XIX wieku mieszkał w Swarzędzu i był naddzierżawcą majątku swarzędzkiego. Ożenił się z Regimą z Zadolskich i miał z nią dwie córki: Anielę i Paulinę. ... Aniela wyszła za mąż za Hipolita Radońskiego i stała przebywała w Siekierkach. Paulina wyszła za mąż za Augusta Wilkońskiego i mieszkała na ziemiach zaboru rosyjskiego, głównie w Warszawie. ...

We wrześniu 1868 r. Siekierki Wielkie i Małe oraz gościniec Tulipan zostały sprzedane Niemcowi Hipolitowi Ludwikowi

Siekierki. Legitymacja Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 wystawiona dla Franciszka Staniszewskiego. Zbiory Mieczysława Staniszewskiego.

i wchodziły do niej Siekierki Wielkie i Małe, Rabowice, Tomaszki (zwane później Grabina), Sułowo.² Później – w XVI w. – Tulipan, a w 1948 r. dołączono wieś Paczkowo z parafii swarzędzkiej. ...

Do najwybitniejszych duchownych parafii należy Jan Siekierzecki syn Wincentego herbu Wczele (Szachownica). Jako jeden z nielicznych w całej okolicy, był studentem akademii w Krakowie (patrz rozdział

² Jak już wspomniano, wieś Sułowo (opustoszała) należąca do kapituły poznańskiej została w 1551 r. sprzedana Siekierzeckiemu za zgodą sejm.

„Łowęcina”). Następnie został proboszczem w Siekierkach, potem w Grodziszczku koło Gieczka (1507), potem w Uzarzewie (1508)...

Inną wybitną postacią z Siekierki był ks. Bartłomiej Siekierzecki syn Łukasza herbu Topór. ... W 1525 r. został przyjęty do kapituły i był kanonikiem katedry poznańskiej dzierżąc najpierw prebendę „Giecz”, a w 1531 r. prebendy „Popowo” i „Studzieniec”. Prebendą był majątek ziemski lub dziesięciny (lub jedno i drugie) przydzielone konkretnemu kanonikowi przez kapitułę...

Kolejnymi proboszczami do wybuchu II wojny światowej byli: ks. Farulewski, ks. Stefan Matuszewski (1925-1933), ks. Józef

Knape z Marchii Brandenburskiej za 170 tys. tal. Od tej pory ziemia majątku znajdowała się w posiadaniu właścicieli narodowości niemieckiej. ...

Dwór usytuowany na północny-wschód od kościoła, był obiektem otynkowanym o ścianach konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą. Założony został na planie prostokątnym, parterowy, posiadał w centralnej części ryzalit skierowany frontem w stronę południowo-wschodnią. Ryzalit z dachem trójspadowym, posiadał piętrową trójosiową wystawkę przykrytą dwuspadowym dachem w części położonej nad korpusem głównym dworu. ...

W Wielkopolsce na podstawie ustawy z 8 kwietnia 1823 r. rozpoczęto uwłaszczenie chłopów. W Siekierkach proces ten rozpoczęto już od 1826 r. i polegał on na oddzieleniu gruntów chłopskich od ziemi „pańskiej”, scaleniu poszczególnych włości oraz uregulowaniu pańszczyźnianych należności chłopów wobec dziedzica. ...

Działki, które otrzymali uwłaszczeni były nieco większe od tych, które dostali gospodarze z Siekierk Małych i wahały się w granicach od 60 do 74 mórg. Musieli jednak przenieść swoje domostwa i zabudowania gospodarcze w nowe miejsce. ...

Siekierki Wielkie stały się wsią, w której pozostał kościół z plebanią, folwark z dworem i zapewne parkiem oraz skromne zabudowania, w których mieszkali chałupnicy i komornicy zatrudniani w folwarku. W Siekierkach Małych, w wyniku separacji gruntów wzrosła liczba samodzielnych gospodarstw i zabudowań. ...

W 1841 r. Siekierkach Wielkich znajdowało się 19 budynków mieszkalnych i 210 mieszkańców, a wśród nich 1 ewangelik. W Siekierkach Małych było 20 domów i 190 mieszkańców, w tym 11 ewangelików (Niemców). Karczma Tulipan liczyła 2 domy i 14 mieszkańców, w tym 6 ewangelików (Niemców). ...

17 kwietnia 1906 r. w okresie zaostrażania procesu germanizacji ziem polskich, władze pruskie przemianowały Siekierki Wielkie na *Gutsbezirk Georgenhof*. Wcześniej nazwa była częściowo zniemczona i brzmiała *Gutsbezirk Groß Siekierki*. Siekierki Małe zniemczone wcześniej na *Klein Siekierki* zaborca przechrzcił na *Axtfelde*. ...

Niektórzy powracający z frontu, niemal od razu włączyli się do walk powstania wielkopolskiego, które rozpoczęło się 27 grudnia 1918 r.

Powstańcami wywodzącymi się z Siekierk byli m.in. Stanisław Borowski (?-?), Józef Borowski (1899-?), Wawrzyn Brodowski (1898-1919), Jan Dominas (1899-1977),

Siekierki. Ława z XVI w. z herbami kolatorów kościoła w Siekierkach Wielkich (fot. Antoni Kobza).

Adam Kubiak (?-?), Antoni Małecki (1919-?), Franciszek Staniszewski (1896-1952), Antoni Szymkowiak (1890-1978), Franciszek Szaroleta (1899-1978), Stanisław Mencel (1899-1984), Piotr Kujawa (1896-1981). Walczyli oni w dowodzonej przez Antoniego Małeckiego pierwszej kostrzyńskiej kompanii powstańczej i uczestniczyli między innymi w walkach o lotnisko na poznańskiej Ławicy. ...

W 1925 r. dzierżawcą majątku o rozległości 791 ha (dwa folwarki) został Edward Stabrowski pieczętujący się herbem Lubicz, obdarzony czasem przez mieszkańców tytułem hrabiego.³ Znany był z punktualnego wypłacania wynagrodzenia robotnikom rolnym, które częściowo wypłacał w gotówce, a częściowo w naturaliach. ...

Szkoła

We wsi od dawna prowadzono naukę dzieci w miejscowej szkole, ale brak jest dokładnych informacji o jej początkach. Najstarszym śladem funkcjonowania szkoły w Siekierkach Wielkich jest mapa z 1827 r., na której między drogą do Poznania a drogą do Siekierk Małych zaznaczono obszar należący do szkoły z naniesionymi oznaczeniami zabudowań. ...

Najstarszym dokumentem, w którym wymienia się nauczyciela z nazwiska jest

³ W dostępnych opracowaniach nie znaleziono potwierdzenia faktu posiadania tego tytułu przez E. Stabrowskiego.

pismo z marca 1843 r. informujące o nauczycielu Mateyke, który przybył do szkoły w Siekierkach z Granowa. ...

II wojna światowa i okupacja niemiecka (1939 – 1945)

Niemieckie władze okupacyjne rozpoczęły walkę z kościołem i obiektami kultu religijnego. Kościół został zamknięty i zamieniony w magazyn części zamiennych do samochodów. Większość sprzętu kościelnego Niemcy zniszczyli. ... Na początku okupacji w 1939 r. aresztowano grupę mieszkańców i skierowano ich do obozu koncentracyjnego w Forcie VII. Z tej grupy nie wrócili m.in. Habdas, Nowaczyk i Polaczyk. ...

Folwark z dworem okupant oddał w administrację sprowadzonemu prawdopodobnie z Łotwy Niemcowi o nazwisku v. Nodberg (pis. fonet.), który przebywał tu aż do czasu ucieczki przed Armią Czerwoną w styczniu 1945 r. ...

Wybitni mieszkańcy Siekierk

Paulina Wilkońska urodziła się w Swarzędzu w 1815 r. ...

August Józef Mściśław Wilkoński urodził się 28 sierpnia 1805 r. w Kąkolewie pod Leszmem w rodzinie ziemiańskiej. ...

Antoni Sempołowski urodził się 17 maja 1847 r. w Siekierkach Małych (pow. średzki). ...

Antoni Kobza